

УДК 343.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.66>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ РОСІЙСЬКОЮ АРМІЄЮ ПРОТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ З 24 ЛЮТОГО ПО 02 КВІТНЯ 2022 Р.

Толкач А.М.,

старший викладач

кафедри кримінального права та правосуддя

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6776-1187>

Толкач А.М. Кримінологічна характеристика воєнних злочинів, вчинених російською армією проти цивільного населення у Чернігівській області з 24 лютого по 02 квітня 2022 р.

У статті висвітлений регіональний аспект воєнних злочинів вчинених російською армією проти цивільного населення у Чернігівській області. Зазначено, що Чернігів перебував в облозі з 24 лютого по 02 квітня 2022 р., а багато сіл та громад Чернігівської області були окуповані. Авторка акцентує увагу на аналізі воєнних злочинів російських військовослужбовців проти цивільного населення. Актуальним міжнародним актом стосовно розуміння воєнних злочинів є Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 р. РФ у ході ведення війни порушила правові норми ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду та ст. 438 Кримінального Кодексу України. Аналіз воєнних злочинів російських військовослужбовців здійснено на підставі даних Чернігівської обласної прокуратури та звіту комісії ООН про воєнні злочини росіян на Чернігівщині. На Чернігівщині були зафіксовані такі злочини: розстріл мирного населення, катування, умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей; тримання людей у підвалі (по типу концтабору); використання касетної зброї, яка є забороненою у 90 країнах світу. У с. Ягідне, що на Чернігівщині окупанти зігнали все населення села у шкільний підвал, де протримали майже місяць. Наразі працівники Чернігівської обласної прокуратури оголосили про підозру 15 російським військовослужбовцям, які вчиняли злочини проти мирного населення.

Складено кримінологічний портрет російських військовослужбовців, які вчиняли образливе і принизливе поводження з цивільним населенням, вбивства, катування. Більшість із них – представники національних меншин, які наділені менталітетом жорстокості до людей, для яких війна - спосіб наживи.

Як висновок, всі зафіксовані воєнні злочини є незаперечними доказами звірства РФ проти України, яка порушила вимоги міжнародного гу-

манітарного права щодо ведення війни і повинна нести кримінальну відповідальність перед Міжнародним кримінальним судом.

Ключові слова: війна, воєнні злочини, правила ведення війни, цивільне населення, вбивство, катування.

Tolkach A. Criminological characteristics of war crimes committed by the russian army against the civilian population in Chernihiv region from February 24 to April 2, 2022.

The article highlights the regional aspect of war crimes committed by the Russian army against the civilian population in the Chernihiv region.

It is noted that Chernihiv was under the siege from February 24 to April 2, 2022, and many villages and communities of the Chernihiv region were occupied.

The author emphasizes the analysis of war crimes committed by Russian servicemen against the civilian population. The current international act regarding the understanding of war crimes is the Rome Statute of the International Criminal Court, which was signed in 1998. During the war, the Russian Federation violated the legal norms of Article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court and Art. The analysis of war crimes committed by Russian servicemen was carried out on the basis of the data of the Chernihiv Regional Prosecutor's Office and the report of the UN commission on war crimes committed by Russians in Chernihiv Oblast.

The following crimes were recorded in Chernihiv Oblast: shooting of civilians, torture, intentional attacks on buildings intended for religious, educational, artistic, scientific, or charitable purposes; keeping people in the basement (like a concentration camp); the use of cluster weapons, which are prohibited in 90 countries of the world.

In the village it is true that in Chernihiv oblast, the occupiers drove the entire population of the village into the school basement, where they held them for almost a month. So far, employees of the Chernihiv Regional Prosecutor's Office have announced the suspicion of 15 russian servicemen who committed crimes against the civilian population.

A criminological portrait of Russian servicemen who committed offensive and humiliating treatment of the civilian population, murder, and torture was compiled. Most of them are representatives of national minorities, who show a cruel mentality towards people, besides, for whom war is also a way of making money.

As a conclusion, all recorded war crimes are indisputable evidence of the atrocity of the Russian Federation against Ukraine, which violated the requirements of international humanitarian law regarding the conduct of war. should bear criminal responsibility before the International Criminal Court. The Russian Federation must be held accountable before the International Criminal Court.

Key words: war, war crimes, rules of war, civilian population, murder, torture.

Постановка проблеми. Ранок 24 лютого 2022 р. розкривав Україну на дві половини, до війни і після початку війни. І поки українці приходили до тями після такої страшної звістки, Чернігівська область, як прикордонна область України прийняла на себе перший удар і бомбардування армії рф. Чернігівщина межує одразу із двома державами-агресорками. Має 225 кілометрів кордону з Росією, ще 232 кілометри з Білоруссю.

Ворог не розглядав чернігівський напрям як окрему операційну зону, лише як плацдарм для наступу на Київ. Після оголошення путіним «спеціальної військової операції», перший удар прийшовся на прикордонників по трьох прикордонних пунктах Чернігівської області «Сеньківка», «Нові Яриловичі» і «Грем'яч». Російська армія наступала на Чернігів з трьох напрямків, з територій рф і білорусі та мала 20-30-ти кратну перевагу над силами оборони Чернігівської області. Тому вже ввечері 24 лютого дісталася до кордонів міста. На окупованих територіях розпочалися звірства військових росармії, залякування та терор населення. Чернігів взяли в облогу та намагалися прорватися на Київ будь-якою ціною.

Стан опрацювання цієї проблематики. Враховуючи специфічний регіональний аспект дослідження воєнних злочинів, які вчинили російські військовослужбовці на території Чернігівської області були використані дані Чернігівської обласної прокуратури та звіту комісії ООН про воєнні злочини росіян на Чернігівщині, а також публікації у ЗМІ зазначеного періоду.

Мета статті полягає у розкритті воєнних злочинів рф проти цивільного населення Чернігівської області та аналізі кримінологічно значущих відомостей про осіб-військовослужбовців, які вчиняли злочини на підставі даних Чернігівської обласної прокуратури та звіту комісії ООН про воєнні злочини росіян на Чернігівщині.

Виклад основного матеріалу. Кожне цивілізоване суспільство прагне миру, але на жаль істо-

рія XXI ст. має непоодинокі приклади проведення збройних конфліктів, вторгнень та масових знищень. Найчастіше війни розпалюються урядами та їхніми лідерами, а не простими людьми, у випадку України та рф, все розпочалося з російської збройної агресії проти України у 2014 р. з окупації Кримської автономної республіки та частин Донецької та Луганської областей.

Антитерористична операція на сході України (АТО), яка розтягнулася на вісім кровопролитних років перейшла у нову фазу – війни між країною-агресором рф і Україною.

Як відомо та підтверджено веденням війн, найбільше від воєнних дій страждає та потерпає цивільне населення. Звірства і жорстокість, що відбуваються під час війн, наочно демонструють темну сторону людської особистості. Світ здригнувся від звірств, які вчинили військовослужбовці росармії у Бучі, Гостомелі, Бородянці, Маріуполі...

Саме поняття «воєнний злочин» є поняттям суто сфери міжнародного права (міжнародного гуманітарного права) і відповідно має більш глобальний та всеохоплюючий масштаб. Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які свідомо порушують загальноприйняті звичаї та правила війни, тобто порушення так званих «Законів війни».

«У міжнародних договорах, які віднесені до джерел міжнародного кримінального права, відсутнє концептуальне визначення поняття «воєнних злочинів». Однак, слід звернути увагу на таку обставину: у нормативно-правових документах сучасного міжнародного права воєнні злочини іноді визначаються внаслідок порушення основоположних принципів та норм міжнародного права, що застосовуються у збройному конфлікті», – зазначає А.О. Драгоненко [1, с. 152].

Одним із перших важливих міжнародних документів стала Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 1949 р. Але найбільш актуальним міжнародним актом стосовно розуміння воєнних злочинів є Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 р, який набув чинності у 2002 р. [2].

Актуальність даного акту полягає в тому, що він зміг не тільки консолідувати в собі всі склади «воєнних злочинів», які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і надав тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань даних понять [3].

Ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду дає перелік воєнних злочинів. Стосовно національного кримінального законодавства, то мова йде про порушення норм ст. 438 Кримінального Кодексу України (далі – КК України) «Порушення законів та звичаїв війни», де зазначено: «Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням,

вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій» [4].

Ми зосередимо свою увагу на аналізі воєнних злочинів, вчинених росармією проти цивільного населення Чернігівської області.

За даними Чернігівської обласної прокуратури станом на 21 квітня 2022 р. на Чернігівщині відкрито понад 600 кримінальних проваджень за фактами воєнних злочинів росіян за ст. 438 КК України. У той же час станом на 17 квітня 2022 р. прокуратура розслідує 885 воєнних злочинів росії на території Чернігівської області. Найбільша кількість злочинів – 580 – розслідується за тією ж статтею 438 КК України. Сюди входять обстріли житлових будинків, поранені та вбиті цивільні особи [5].

Розпочнемо з Чернігова, який з 24 лютого по 02 квітня був постійно у зоні обстрілів та бомбардувань. Цивільне населення міста пережило велику кількість авіаударів росармії. Один із найстрашніших – 3 березня, коли на площу між вул. Черновола і вул. Круговою російський літак (орієнтовно Су-34) кинув вісім 250-кг. бомб, орієнтовно ФАБ-500 або навіть ФАБ-1000. У цій жахливій трагедії загинуло 47 людей – 38 чоловіків і 9 жінок. Багато з містян стояло в черзі до аптеки. Ніяких військових об'єктів на вул. Черновола не було.

5 березня при заході на бомбардування міста був збитий російський літак Су-34, який впав на приватний будинок. Один із льотчиків на прізвище Криволапов загинув, другий встиг катапультиватися і при втечі застрілив чоловіка, який кинувся його доганяти. Пілота, що вижив, на прізвище Красноярецв зівнався на камеру, що встиг здійснити три вильоти зі скиданням бомб і знав, що атакує місто з цивільними жителями. На щастя, 3 авіаційні бомби ФАБ-500 він не встиг скинути і вони не розірвалися. Згодом Красноярецва обміняли на українських полонених [6].

16 березня був здійснений обстріл цивільних людей, які стояли у черзі за хлібом в одному із районів Чернігова біля супермаркету. У результаті загинули щонайменше 14 людини, ще 26 отримали поранення. Як зазначило ОК «Північ», окупанти стріляли з важкої артилерії, найімовірніше, з «Градів» [7].

Крім того, Комісія ООН задокументувала у Чернігові 17 березня обстріл касетними снарядами дитячої лікарні та центральної частини міста. Цей обстріл забрав життя 12 мирних жителів і десятки поранених. Люди стояли в чергах, зокрема, за водою. Дістали поранення у тому числі четверо ді-

тей. Це при тому, що використання касетної зброї заборонено в 90 країнах світу.

У доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні було зазначено, що незалежно від того, чи знаходилися там військові цілі, проведення аналізу цілей мало б показати російським збройним силам присутність великої кількості цивільних осіб [8].

Ще один воєнний злочин, який був скоєний 26 лютого 2022 р. російським танковим екіпажем у складі командира майора ЗС рф Л. Щоткіна та навідника сержанта М. Куликова. Рухаючись чернігівською вул. Кільцевою Щоткін наказав розвернути башту в напрямку новобудови і вистрілити. Куликов наказ виконав і влучив у квартиру на десятому поверсі. Людей всередині не було. Того ж дня окупанти потрапили у полон. Наразі Л. Щоткіна обміняли на українських полонених, а М. Куликова 8 серпня 2022 р. засудили до 10 років тюремного ув'язнення за порушення законів та звичаїв війни. Підозру Леоніду Щоткіну 24 травня оприлюднили на сайті Офісу генерального прокурора України. Майора підозрюють у порушенні законів та звичаїв війни [9].

За всіма міжнародними стандартами – це воєнні злочини проти цивільного населення. У звіті незалежної міжнародної Комісії ООН щодо розслідування порушень в Україні зазначається, що росіяни практикували позасудові страти, які є порушенням права на життя та воєнними злочинами [8].

У селі Мохнатин, що біля Чернігова, російські окупанти 15 березня розстріляли трьох місцевих підлітків. Двом загиним по 17 років, одному – 19.

Наступне звірство у селі Вишневе Чернігівської області, яке було окуповане російськими військами. 18 березня росіяни схопили трьох дорослих братів, під час пошуку осіб, причетних до нападу на один із їхніх конвоїв. Жертвам зв'язали руки за спиною, зав'язали очі й жорстоко били протягом трьох днів, після чого їх розстріляли та поховали в неглибокій могилі. Одному з братів вдалося вибратися з могили живим і втекти до найближчого населеного пункту, його свідчення стали основою для кримінального провадження у цій справі. Під час огляду тіл встановили, що смерть настала від дій, характерних саме для страт: вогнепальні поранення голови, тупі травми або перерізання горла. У деяких інцидентах також були докази тортур, наприклад, синці, рани та переломи [10].

Звірства серед цивільного населення зафіксовані і у селах Старий Биків та Новий Биків, які потрапили в окупацію. У селі Старий Биків окупанти вбили шістьох чоловіків. Проведена ексгумація тіл розстріляних виявила, що перед смертю чоловіків ще й кували. А у підвалі котельні села Новий Биків, російські військові влаштували катівню, де утримували щонайменше 40 людей, звідки і виводили полонених на розстріл.

Наразі з'явилася інформація, що Чернігівський районний суд заочно судитиме командувача центрального військового округу рф, генерал-полковника О. Лапіна, який керував вторгненням на територію Чернігівської області. Попередньо 30.06.2022 на сайті офісу Головного прокурора з'явилося повідомлення про оголошення йому підозру (оригінал та переклад) [11].

Ми згадали лише деякі випадки страт, катувань та знищення цивільних на Чернігівщині, на жаль їх було набагато більше, але рамки дослідження є обмеженими.

Збройні сили рф застосовували схожу тактику у березні 2022 р. у селі Ягідне, Чернігівської області, де вони паркували військову техніку між будинками та обстрілювали позиції українських військових із підвір'їв людей. Крім того, російські військовослужбовці ув'язнили 365 цивільних у підвалі школи, в той час як вони захопили перший поверх тієї ж будівлі під свій штаб. Доки сотні цивільних осіб перебували в тій самій будівлі, Збройні сили рф здійснювали атаки на позиції українських військових з території цієї ж школи, наражаючи цивільних на значний ризик.

Нині події під час війни у с. Ягідному (окупація села з 3 по 30 березня 2022 р.) асоціюються з концтабором, який створили російські військовослужбовці у підвалі сільської школи для селян. У тісний та задушний підвал розміром 197,6 кв. м. вони зігнали 365 цивільних осіб, серед яких 70 неповнолітніх. Наймолодшій дитині було лише півтора місяці.

Через нелюдські умови утримання та відсутність доступу до медичної допомоги, у підвалі померли 11 людей, тіла яких не дозволяли похоронити. Люди на стінах карбували дати смерті односельчан та рахували дні перебування у цьому пеклі. Ці звірства зафіксувала Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні [8].

Вивчаючи особу військовослужбовця рф, який вчиняв кримінальні правопорушення на території Чернігівської області з'ясували, що це громадянин рф чоловічої статі, які належать до рядового та сержантського складу, 20-35 р., агресивні та жорстокі по відношенню до цивільного населення. Більшість із них із Туви та Якутії, які не розуміли навіть російської мови.

Працівники Чернігівської обласної прокуратури оголосили про підозру 15 російським військовослужбовцям. Усі підозри пов'язані із злочинами, які російські війська вчиняли під час окупації села Ягідне. На сайті Офісу генпрокурора оприлюднені тексти підозр, в яких вказані прізвища цих росіян:

Аржаан Сааї; Віталій Монгуш; Сайну Кенден; Дорж Демир-оол; Олексій Борисов; Аріан Хертек; Сиин-оол Суван; Шолбан Дамбар-оол; Буян Дадар-оол;

Саян Хомушок; Ерес Ооржак; Назити Монгуш; Айгарим Монгуш; Сайну Кенден;

Дадар-оол Буян [11]. Усі вони родом з республіки Тива, більшість – з міста Кизил.

Висновки. Охарактеризувавши воєнні злочини, вчинені російськими військовослужбовцями у Чернігівській області, прийшли до таких висновків:

– російськими військовослужбовцями були порушені такі підпункти ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду: умисне спрямування нападів на цивільне населення як таке або на окремих цивільних осіб, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях; катування або нелюдське поводження; напад на незахищені й такі, що не є військовими цілями, міста, села, помешкання або будівлі чи їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів; заява про те, що пощади не буде; застосування куль, що легко розгортаються або сплющуються в тілі людини, таких, як кулі з твердою оболонкою, яка не повністю покриває осердя або має надрізи; умисне спрямування нападів на будівлі, призначені для релігійних, освітніх, мистецьких, наукових чи благодійних цілей, на історичні пам'ятники, госпіталі та місця зосередження хворих і поранених за умови, що вони не є військовими цілями; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження;

– стосовно національного кримінального законодавства, то порушено норми ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни»;

– російські військовослужбовці – суспільно деформовані особи, які свідомо чинили геноцид, катування і вбивства цивільного населення, не дотримуючись загальноприйнятих правил ведення війни. Саме тувинці наділені менталітетом жорстокості національних меншин.

Життя все розставить на свої місця, але не можна втрачати час і потрібно фіксувати всі воєнні злочини зараз і тут, не зважаючи на продовження війни. Це будуть незаперечні докази звірства рф проти України, яка порушила всі вимоги міжнародного гуманітарного права щодо ведення війни. Країна-агресорка, яка розпочала цю кроваву війну повинна нести повну кримінальну відповідальність перед Міжнародним кримінальним судом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Драгоненко А.О. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. *Наукові записки*. Випуск 12. 2022. С. 151–157.
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 17.05.2023).
3. Розмежування понять воєнний та військовий злочин URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/rozmezhuвання-ponyat-voєnnyj-ta-vijskovyj-zlochyn/> (дата звернення: 12.05.2023).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 10.06.2023).
5. Воєнні злочини росії: на Чернігівщині відкрито понад 600 кримінальних проваджень URL: <https://www.0462.ua/news/3379287/voenni-zlocini-rosii-na-chernigivsini-vidkрито-ponad-600-kriminalnih-provaden> (дата звернення: 24.05.2023 р.).
6. У Чернігові ЗСУ збили російський літак, пілот – в полоні URL: <https://mil.in.ua/uk/news/u-chernigovi-zsu-zbyly-rosijskyj-litak-pilot-v-poloni/>(дата звернення: 23.05.2023).
7. Хронологія подій у Чернігові та Чернігівській області під час російсько-української війни: 16 березня 2022 р. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/khronolohiia-podiy-u-chernihovi-ta-chernihivskiy-oblasti-pid-chas-rosiysko-ukrainskoi-viyny-16-bereznia-2022-roku/>(дата звернення: 29.05.2023).
8. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні URL: Chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_UA.pdf (дата звернення: 05.05.2023).
9. Петренко К. Суд над російськими танкістами в Чернігові URL: <https://novyparnia.com/2022/08/04/kulikov-sud/> (дата звернення: 17.05.2023).
10. Вибрався з братської могили: 33-річний Микола з-під Чернігова вижив після розстрілу URL: <https://www.rbc.ua/uk/styler/vybralsya-bratskoj-mogily-33-letniy-nikolay-1652883389.html> (дата звернення: 12.05.2023).
11. Офіційний сайт офісу Головного прокурора URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-lapinu-op-original-ta-pereklad?fbclid=IwAR2uHSC42fPAoWbq1DOGKb1bzC1FLZLPkq3w40kS8eUodJJzQ5TPvVrgkH0> (дата звернення: 02.05.2023).